

HÜSEYİN SUAT YALÇIN'IN *KALEM* DERGİSİNDEKİ YAZILARI¹

Öğr. Gör. Dr. Ece SERRİCAN KABALCI²

ÖZET

Kalem, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Salah Cimcoz ve Celal Esat Arseven tarafından 21 Ağustos 1324 (3 Eylül 1908)–16 Haziran 1327 (29 Haziran 1911) tarihleri arasında 130 sayı olarak çıkarılmıştır. “Perşembe günleri neşrolunur edebî mizah gazetesi” olarak tanıtılan dergi, o dönem yayın hayatına başlayan dergi ve gazeteler arasında kendisine önemli bir yer edinmiştir. II. Meşrutiyet döneminde birçok yayın, kısa süreli olarak basın hayatında yer alırken *Kalem*; 2 yıl, 9 ay, 26 gün boyunca yayın hayatına devam etmiştir.

Meşrutiyet döneminin en önemli mizah dergisi sayılan *Kalem*, Türk karikatür ve mizahında köşe taşı olarak kabul edilmiştir. Siyasi nitelikli mizah yazılarının ve karikatürlerin bulunduğu dergi, dönemin güncel olaylarına yer vermiştir. *Kalem*'de imzalı ve imzasız yazıların yanında takma ad kullanılarak birçok yazı yayınlanmıştır. Takma ad kullanarak yazılarını yayınlayanlardan biri de, Hüseyin Suat Yalçın'dır. Hüseyin Suat Yalçın, “Gâve-i Zalim” takma adıyla *Kalem*'de 43 yazı yazmıştır. “Hüseyin Suad” imzasıyla 51 ve 52. sayılarda “Musiki-i Osmânî Cemiyeti”ne ithafen yayınladığı “Şarkı” başlıklı iki şiiri de bulunmaktadır. Bu çalışmada, Hüseyin Suat Yalçın'ın “Gâve-i Zalim” takma adıyla yazdığı 43 yazısı hakkında bilgi verilecek ve yazıların içerikleri incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Hüseyin Suat Yalçın, *Kalem* Dergisi, Gâve-i Zalim, Mizah II. Meşrutiyet,.

¹ Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi'nin ev sahipliğinde 5-7 Mayıs 2018 tarihleri arasında düzenlenen III. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda sunulan bildirinin genişletilmiş hâlidir.

² Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Türk Dili Bölümü, eceserrican@hotmail.com.

HÜSEYİN SUAT YALÇIN'S WRITINGS IN *KALEM* JOURNAL

ABSTRACT

Kalem is a journal that has been published as of 130 issues by Salah Cimcoz and Celal Esat Arseven between 21 August 1324 (3 September 1908)-16 June 1327 (29 June 1911) after announcement of Second Constitutionalist Period. The journal that has been advertised as “Published on Thursdays, literary humour journal” have promoted a significant place itself among other journal and magazines that have been started to their publishing life.

Kalem which is assumed as the most important humour journal of constitutionalist period is accepted as a milestone of Turkish comics and humor. The journal has placed dated affairs and current events of its period by presenting political humour writings and comics. Besides signed or unsigned writings, many writings have been published with nicknamed authors in *Kalem*. One of the nicknamed authors of *Kalem* is also Hüseyin Suat Yalçın where he has written 43 articles with “Gâve-i Zalim” nickname. Moreover, he has published two poems titled “Musiki-i Osmânî Cemiyeti” and “Şarkı” in 51st and 52nd issues of journal with nickname of “Hüseyin Suad”. In this study, Hüseyin Suat Yalçın’s 43 writings that have been published with nickname of “Gâve-i Zalim” will be stated and contents of writings will be analyzed.

Keywords: Hüseyin Suat Yalçın, *Kalem* journal, Gâve-i Zalim, Humour, Second Constitutionalist Period.

GİRİŞ

II. Meşrutiyet’in ilanı, o döneme dek sansürün baskısı altında ezilen halkın özgürlük yolunda attığı ilk adımdır. Her alanda etkili olan bu değişim, uzun yıllar boyunca hafiyelerin ve jurnallerin etkili olduğu toplum düzenini de değiştirir. Bu değişimin yankıları, seslerini yazı ile duyuran basın alanında da etkili olur. Eski dönem ile yeni dönem arasındaki farklar, bu yayınlarda hem yazı hem de çizgi ile dile getirilir. II. Meşrutiyetin ilanını takip eden günlerde her gün bir yenisi çıkan yayınların sayısı artmış, aynı hızla kapananlar olmuştur.

Tanzimat dönemi süreli yayınlarında; Karagöz ve Hacivat, Nasrettin Hoca, ortaoyunu, İncili Çavuş uyarlamaları ön plandayken II. Meşrutiyet döneminde bu durum değişmeye başlar. Sözlü mizahın rol oynadığı ve hayal perdesinin henüz kapanmadığı Tanzimat’tan sonra sözlü mizahın yerini yazılı mizah alır. Ancak başlangıçta, Batı’nın mizah klasiklerinin dile çevrilmemiş olması; bu kaynaklar yerine sözlü mizahı temel alan ve buradan hareketle gelişen bir mizah anlayışı ortaya koymuştur. (Çeviker, 1986: 17-19)

Bu dönemde sansürün kısılcısından kurtulan basının tartışmaya başladığı konular şu şekilde sıralanmaktadır:

“Siyasi ve sosyal hürriyetin olmayışı, takatsiz kalmış bir ekonomi, miadını doldurmuş bir ordu, yönetimin her kademesindeki memurların göz göre göre yozlaşması, Batı eğitimi almış yeni bir memur sınıfının elinde yeterince ilerleme fırsatı olmaması, Osmanlı ekonomisinin Avrupa’nın iktisadî çıkarlarına peşkeş çekilmesi ve Osmanlı reformları ile Avrupa tahakkümünün doğurduğu kültürel şizofreni. Bunlar devrim sonrası dönemde yeni ya da benzeri görülmedik temalar değildi; bir süredir Osmanlı siyasi ve edebî çevrelerinde epeyce tartışma konusu olmuşlardı. Bu dönemde yeni olan, bu konuların daha yaygın, daha özgürce ve daha hevesle tartışılmasıydı. Devrim gerçekleşikten sonra, basının geçici de olsa dirilişine engel olunamazdı.” (Brummett, 2003: 21)

1908’den itibaren Türk mizah yayıncılığı çizgi ve yazı olmak üzere modern bir şekilde yeniden doğmuştur. İstibdat döneminde gülmeyi unutmış olan halk, bu yayınlara rağbet göstermiştir. *Kalem* (1908-1911), *Davul* (1909-1909), *Kartal* (1909), *Cem* (1910-1912) gibi aydınlara seslenen dergilerde modern; *Karagöz* (1908-1950), *Boşboğaz ile Güllabi* (1908), *Hayal-i Cedit* (1910), *Yeni Geveze* (1910-1912) gibi geniş kitlelere yönelik yayınlarda ise halkın özlem duyduğu mizaha yer verilmiştir. (Çeviker, 1997: 31-32)

Meşrutiyetin ilanından sonra yayın hayatına başlayan *Kalem* adlı mizah dergisi, 21 Ağustos 1324 (3 Eylül 1908)–16 Haziran 1327 (29 Haziran 1911) tarihleri arasında 130 sayı olarak çıkarılır. Avrupa kültürüne vakıf olan Salah Cimcoz ile ressam ve sanat yazarı Celal Esat Arseven tarafından yayımlandığında, mizah edebiyatını ve karikatürü birleştirmesi bakımından diğer yayınlardan ayrılır. Bu nedenle *Kalem*, Batılı anlamda karikatürlere yer veren ilk dergi olması nedeniyle Türk karikatüründe bir devrim gerçekleştirir.

Dergi “(...) alay ve şaka tarzındaki söz yolunda, edebiyat ve sanata ne kadar yükselmek mümkünse o kadar yükselmiş, bu tarzın ilk güzel örneğidir ve matbaacılığa ait bazı kısımları bir tarafa bırakılırsa Avrupa’nın bu yolda yayınlanan güzide dergilerine karşı koyabilecek tekâmül kabiliyetinin pek ümit veren bir sayfasıdır.” (Çapanoğlu, 1970: 29)

Dönemin sosyal, siyasî ve kültürel değişimlerini kendine özgü bir mizah anlayışı çerçevesinde değerlendiren *Kalem* dergisi; eski ve yeni yaşam koşullarını, meclisin durumunu, kadın-erkek ilişkilerini, toplumsal aksaklıkları hedef alır. Dergide imzalı/imzasız ya da takma adlar kullanılarak kaleme alınan yazılara yer verilir.

Farklı takma adlar kullanmak, yazı kadrosunun zengin görünmesi için başvurulan yollardan biridir. Bir yayında birden fazla yazısı bulunan yazar veya dergi sahibi, kendi adından başka takma adlar da kullanarak yazıların değişik kişiler tarafından yazıldığı izlenimi vermek ister. Bunun yanında asker veya devlet memuru olan, siyasî ve ideolojik kimliğini saklamak isteyen bazı yazarlar da takma bir adın arkasına gizlenirler. Şiddetli tenkit, taşlama, hatta hakaret taşıyan bir yazıda da gerçek adlarının yerine takma ad kullananlar vardır. (Tevetoğlu, 1988)

Kalem dergisinde takma ad kullanarak yazı yazan kişilerden biri de Hüseyin Suat Yalçın'dır. Hüseyin Suat Yalçın ilk zamanlarında yazdığı kadın, aşk ve tabiat şiirlerinde Cenap Şahabettin'den etkilenir. Bu etki *Lâne-i Melâl* (1910) adlı eserinde görülür. Sonrasında şiirlerini *Gâve Destanı*'nda (1923) toplar. Şiir dışında tiyatro türüyle de ilgilenen Hüseyin Suat Yalçın; *Şehbal yahut İstibdadın Son Perdesi* (Aşiyân, 1908), *Deva-yı Aşk* (1910), *Hülle* (1910), *Ahirette Bir Gün* (1910), *Çifteli Mikroplar* (1910), *Kundak Takımı* (1910), *Yamalar* (1919) adlı oyunları yazar. Ayrıca *Kirli Çamaşırlar* (1910), *Çürük Temel* (1915), *Kayseri Gülleri* (1918, 1920) adlı adapte eserleri de bulunur. (Enginün, 2013: 715-716)

Kalem'in 69. sayısında, Osmanlı vodvili olarak duyurulan Hüseyin Suat Yalçın'ın *Kirli Çamaşırlar* adlı eserinden bahsedilir. Bu oyunu izlemek için gönderilen *Gâve-i Zalim*'in -dolayısıyla Hüseyin Suat Yalçın'ın- fikirleri aktarılır. Kendisi de tiyatro eseri yazan ve bu oyunu beğenmeyen *Gâve-i Zalim*'in tutumu olası bir kıskançlık olarak değerlendirilerek yazarın kendi eseri hakkında yorum yapmadığı izlenimi uyandırılır. *Gâve-i Zalim*'in tutumunu gören arkadaşları, o rencide olmasın diye *Kirli Çamaşırlar*'dan bahsetmemeye karar verirler. Kendisine eserin nasıl olduklarını soranlara *Gâve-i Zalim* şu yorumu yapar:

“Muharrir, erkekleri tahkir, kadınları kepaze etmiş. Hülasa, bir eser ki serapa dedikodu. (...) Makale değil reklam olur. Bir haftadır *Kirli Çamaşırlar* ağızdan ağıza sürüne sürüne o kadar kirlendi ki bizim ondan bahsetmemiz münasip olmaz.” (Nu.69: 6)

Hüseyin Suat Yalçın, “*Gâve-i Zalim*” takma adıyla *Kalem*'de 43 yazı yazmıştır. “Hüseyin Suad” imzasıyla 20 Ağustos 1325/ 2 Eylül 1909 tarihli 51. sayıda ve 27 Ağustos 1325/ 9 Eylül 1909 tarihli 52. sayıda “Musiki-i Osmânî Cemiyeti”ne ithafen yayınladığı “Şarkı” başlıklı iki şiiri de bulunmaktadır. *Kalem*'deki yazılarında “*Gâve-i Zalim*” takma adını kullandığını kendisi şu şekilde dile getirmektedir:

“İlk inkılaptan sonra İstanbul'a geldim. “*Gâve-i Zalim*” nam-ı müstearıyla *Kalem* risalesine yazılar yazmaya başladım, bir müddet sonra da temaşa edebiyatına merak sardım.” (İnal, 1988: 1746)

Hüseyin Suat Yalçın'ın kullandığı “Gâve-i Zalim” takma adı, zulmün simgesi olan Dahhâk'ı akla getirir. Dahhâk, İran mitolojisinde ve Hint-İran ortak geleneğinde yer alan efsanevi bir kahramandır. Varyantlarında insan görünümlü ejder-canavar olarak tanımlanan Dahhâk'ın iki omzunda bulunan yılanlar, insan beyni ile beslenmektedir. *Kalem* dergisinde de Cenap Şahabettin'in “Dahhâk-ı Mazlum” takma adıyla yazılarını imzaladığı görülür. Dahhâk'ın zulmüne direnen ve kötülüğün ebediyen devam etmesine engel olan kişi Gâve'dir.

“Dahhâk mitosuna, İslam geleneğinde de zulüm örneği olarak yer alır. Rivayete göre Dahhâk, Nuh tufanından sonra gelen ve bütün dünyaya hâkim olan hükümdara verilen bir addir. Nuh'un oğlu Yâfes'in neslinden olup tufandan sonra 1000 yıl yaşamış ve hüküm sürmüştür. Saltanatının son 200 yılında iki omuz başında İblis'in yaptığı bir hile ile iki yılan başı belirmiştir. İblis, Dahhâk'ın rüyasına girerek bu yılanların verdiği rahatsızlıktan kurtulması için yılanları her gün iki beyinle beslemesini tavsiye etmiştir. Sonunda İsfahan'da Gâve (Kavat) adında bir demirci, iki oğlunun bu yüzden öldürülmesi üzerine Dahhâk'a baş kaldırır. Bütün halk demirci Gâve'nin çevresinde toplanır ve Dahhâk'ın öldürttüğü Cem'in oğullarından Feridun'u şah ilan ederler. Feridun ile Dahhâk orduları arasında yapılan savaşta Dahhâk ve ordusu yenilir. Dahhâk kaçarsa da Gâve yetişir ve onu öldürür.” (Demirci, 1993) “Dahhâk'ın Gâve tarafından mağlup edilmesiyle Feridun onun yerine geçtiği için çeşitli beyitlerde Cemşid-Dahhâk-Gâve-Feridun bir arada zikredilir.” (Uzun, 1993)

1. “GÂVE-İ ZALİM”İN KALEMİNDEN

Hüseyin Suat Yalçın, kendi imzasıyla *Kalem* dergisinde iki şarkısını yayınlamış, diğer yazılarını ise “Gâve-i Zalim” takma adıyla yazmıştır. “Gâve-i Zalim” imzasıyla kaleme aldığı 43 yazı, yazıların yer aldığı sayılar ve sayfa numaraları şu şekildedir:

Yazı Başlığı	Sayı/Tarih	Sayfa Numarası
Zülf-i Yâr	Nr. 25, 5 Şubat 1324/ 18 Şubat 1909	5-7
Müjdecî Baş	Nr. 29, 5 Mart 1325/ 18 Mart 1909	6-7
Geh, Bili Bili Bili Bili...	Nr. 33, 9 Nisan 1325/ 22 Nisan 1909	4, 6
Kelimetu Hakkin Yurâdu Bihel Bâtilu	Nr. 34, 16 Nisan 1325/ 29 Nisan 1909	6-7
A'dâ Kaçan Uyur O Zaman Söylerim Sana	Nr. 35, 23 Nisan 1325/ 6 Mayıs 1909	6

Meclis-i Mebusan Müjdeci Başılığına	Nr. 36, 7 Mayıs 1325/ 20 Mayıs 1909	6-7
(Başlıksız)	Nr. 38, 21 Mayıs 1325/ 3 Haziran 1909	5
İpek Böcekleri	Nr. 41, 11 Haziran 1325/ 24 Haziran 1909	5-6
Misafirlikte Bir Gece	Nr. 42, 18 Haziran 1325/ 1 Temmuz 1909	5, 7
Yıldız'da	Nr. 43, 25 Haziran 1325/ 8 Temmuz 1909	5
Hürriyet Lokantası'nda	Nr. 44, 2 Temmuz 1325/ 15 Temmuz 1909	4-5
(Başlıksız)	Nr. 45, 9 Temmuz 1325/ 22 Temmuz 1909	3
Sahne-i Milliyye'nin Elemanları	Nr. 45, 9 Temmuz 1325/ 22 Temmuz 1909	4-5
Altın, Kadın	Nr. 46, 16 Temmuz 1325/ 29 Temmuz 1909	4-5
Petra Harabeleri'nde Bir Muâşaka	Nr. 47, 23 Temmuz 1325/ 5 Ağustos 1909	7, 10
Vodvilin Birinci Perdesi	Nr. 48, 23 Temmuz 1325/ 5 Ağustos 1909	4, 6
Meşrutiyet Dondurması	Nr. 49, 6 Ağustos 1325/ 19 Ağustos 1909	7
Vodvilin İkinci Perdesi	Nr. 49, 6 Ağustos 1325/ 19 Ağustos 1909	10
Nijer Vapurunda Kabine Teşkili	Nr. 50, 13 Ağustos 1325/ 26 Ağustos 1909	7, 10
Bekârlar Kulübü	Nr. 51, 20 Ağustos 1325/ 2 Eylül 1909	7, 10
Matbuatta İhtilal	Nr. 52, 27 Ağustos 1325/ 9 Eylül 1909	7
(Başlıksız)	Nr. 53, 3 Eylül 1325/ 16 Eylül 1909	5-6
Türk Derneği	Nr. 54, 10 Eylül 1325/ 23 Eylül 1909	4-6
Meşrutiyet Rüyası	Nr. 55, 17 Eylül 1325/ 30 Eylül 1909	3-5
Türk Derneği Heyetince Kabul Edilip Bir Sûreti Matbaamıza Gönderilen Nâ-Şin'de Bir Liste	Nr. 56, 24 Eylül 1325/ 7 Ekim 1909	4-6
19 Eylül 325 Mühim Bir Gün	Nr. 57, 1 Teşrinievvel 1325/ 14 Ekim 1909	3-4
(Başlıksız)	Nr. 58, 8 Teşrinievvel 1325/ 21 Ekim 1909	3-4
Vodvilin Üçüncü Perdesi	Nr. 58, 8 Teşrinievvel 1325/ 21 Ekim 1909	46
Naziresiz Şiirler	Nr. 60, 22 Teşrinievvel 1325/ 4 Kasım 1909	4

Kıymetli Bir Defter	Nr. 62, 5 Teşrinisani 1325/ 18 Kasım 1909	2-3
Seyahat Hatıralarından	Nr. 62, 5 Teşrinisani 1325/ 18 Kasım 1909	4-5
Buseler	Nr. 63, 12 Teşrinisani 1325/ 25 Kasım 1909	4
Paravananın İç Yüzü	Nr. 63, 12 Teşrinisani 1325/ 25 Kasım 1909	7
Mösyö Mansonj	Nr. 64, 19 Teşrinisani 1325/ 2 Aralık 1909	4, 6
Hafiyeler Nezareti	Nr. 67, 10 Kânunievvel 1325/ 23 Aralık 1909	4, 6, 7
Teşebbüs-i Şahsi Süthanesi	Nr. 68, 17 Kânunievvel 1325/ 30 Aralık 1909	3, 5
Kalaycı Dükkânı	Nr. 90, 12 Ağustos 1326/ 25 Ağustos 1910	3-4
Tahkikat	Nr. 91, 19 Ağustos 1326/ 1 Eylül 1910	4, 5, 7
Altın Madeni	Nr. 94, 9 Eylül 1326/ 22 Eylül 1910	4, 7, 8
Haftalık Dedikodu	Nr. 102, 4 Teşrinisani 1326/ 17 Kasım 1910	2
Encümen-i Dâniş-i Tıbbîde Mühim Bir Nutuk	Nr. 106, 16 Kânunievvel 1326/ 29 Aralık 1910	3-4
Aş Yirme	Nr. 107, 23 Kânunievvel 1326/ 5 Ocak 1911	4, 7
Âyîne Mürâî Olamaz Doğruyu Söyler	Nr. 108, 30 Kânunievvel 1326/ 12 Ocak 1911	8-9

2. II. MEŞRUTİYET'İN İLANI HAKKINDAKİ YAZILAR

Mizah yazıları insanların bakış açısını garip yönlere çekebilir, belli şekilde düşündürüp sonra tam karşıt bir duygu yükleyebilir. Mizah yazarı bunları yaparken kullandığı her sözcük ve deyme, sözcüklerin çağrışımlarına dikkat etmesi gerekir. Bu nedenle mizah yazarının yetenekli olması, araç olarak kullandığı sözcükler ve kavramlarla oynayabilmesi gerekir. (Morreall, 1997: 136) Mizahi unsurlardan biri olan sözcük çağrışımını kullanan “Zülf-i Yar” başlıklı yazıda; meşrutiyetle birlikte açılıp saçılan “zülf-i yâr” terkininin, yeniden şiirlerde yerini bulduğu belirtilir. Eskiden zehirli bukleleriyle her şairin hevesini yakan bu tabir, “ninelerimizin başları gibi kundaklı” dururken meşrutiyetten sonra tekrar ortaya çıkmıştır. Hatta yazarın hayalinde perişan saçlarıyla dolaşan bir şekil hâlini alarak şu sözleri söylemiştir:

“Dostum, saçlarıma dokundun. Başıma şimşir tarak taktın. Beni yine incittin. Ben senin yârin değil miyim? Beni eskisi gibi süsle, sev. Tek bir zülfüme imkân bulamazken bak teknil saçlarımı yüzüne gözüne saçtım. Kokla, kokla. Sana sihir teraneleri, deniz şiirleri, engin hayalleri vereyim. İşte sana ziyafet-i fikriyem. Kucakla, kucakla.” (Nu. 25: 6-7)

Gülme, şeytansı ve hınzırca bir şeydir. Bu yönüyle olabildiğince insana özgüdür. İnsandaki kendini yüksek görme düşüncesinin bir sonucu olarak vardır. Gülünç, yani gülmeyi yaratan güç; gülmenin nesnesinde değil, gülen kişidedir. (Baudelaire, 1997: 11) Gülmeyi yaratan gücün gülen kişide yoğunlaştığı iki metin “Geh, Bili Bili Bili Bili...” ve “Hürriyet Lokantası’nda” başlıklarını taşır. “Geh, Bili Bili Bili Bili...”, boykottan sonra Nemse tavuklarına kavuşan yazarın mutluluğunu anlatır. Hür ve mutlu horozların, tavukların yumurtalarını etkilediğini söylenir. Yumurtadan çıkan civcivlerin güzelliği, hürriyetin etkisi olarak düşünülür. “Hürriyet Lokantası’nda” başlıklı yazıda, Karaköy’de bulunan bir lokanta anlatılır. Yazar, merak içinde girdiği bu lokantadan aç çıkar. Çünkü hürriyetin adını taşıyan bu lokantada bulunması gerekenler yoktur. Yazar sırayla meşrutiyet çorbası, adalet salçalı köfte, uhuvvet kremalı kadingöbeği, müsavat türlüster ister fakat hiçbiri bulunmaz.

Meşrutiyet sevincinin dile getirildiği 45. sayıda yer alan (Başlıksız) yazıda, Osmanlı Musiki Cemiyeti tarafından bestelendikten sonra Alaattin Köşkü önünde söylenecek olan besteye yer verilir. Hürriyet geldikten sonra milletin mutluluğa kavuştuğu belirtilir. Bu sevinç ile tüm millet birbirine bağlanmıştır.

“İd-i milli gecesi Yıldız’da verilen ziyafetin yemek listesinde meşrutiyet dondurması namı altında turfanda bir dondurma benim gibi herkesin de nazar-ı dikkatini celb etmiştir, zannederim.”(Nu. 49: 7) diyen yazar, bu dondurma hakkında düşündüklerini “Meşrutiyet Dondurması” başlıklı yazısında dile getirir. Yazar, bu dondurmanın neden ve nasıl yapıldığını düşündüğü bir sırada sokaktan geçen bir satıcının sesini duyar. “Meşrutiyet dondurması” adı altında kısa bir sürede dondurmalarını satan bu satıcıyı görünce kendi kendine düşünür. Bu girişimin, diğer alanlara uygulandığı zaman ne gibi sonuçlar doğurabileceği hakkında fikir yürütür. Hatta rüyasında babasıyla arasında şöyle bir konuşma geçer:

“– Mesela, dedi. *Kalem* gazetesinin “Gâve-i Zalim”i, isminin o sevimsiz sıfatını atsa da “Gâve-i Meşrutiyet” dese meşrutiyet dondurması namıyla az zamanda kaymaklı dondurmasını satarak ceplerini dolduran dondurmacı gibi.

Babamın sözünü keserek cevap verdim:

– Fakat “Gâve-i Zalim”de tezat var. Dekadanlık var.” (Nu. 49: 7)

Hüseyin Suat Yalçın, meşrutiyetle ilgili gördüğü rüyaları da yazılarında aktarır. Bunlardan biri “Meşrutiyet Rüyası”dır. Matbaada otururken gelen ihtiyar bir kişi, gördüğü rüyanın kendisiyle ilgili olduğunu ve buraya da rüyasını tabir ettirmeye geldiğini söyler. Rüyasında Yıldız’ın büyük havuzlarındaki sandallardan birine binen ihtiyar adam, periler içinde ışıklı bir yolculuk yaparken bir anda ortalık kararır. Ufukta koskocaman bir kuyruklu yıldız belirir ve ortalığı yakar. İhtiyar adam, ondan kaçıp dikenli ve taşlı bir yere gider. Demirden bir el sandalı alıp başka bir havuza bırakır. İhtiyar adama, eğer perilerle ilgilenirse yırtıcı hayvanlar tarafından parçalanacağı söylenir. Korkuya kapılan ihtiyar adam, böylece rüyadan uyanır. Rüyasını anlatan adam, demir elin kime ait olduğunu sormak için matbaaya gelmiştir. Bu kişinin önceden rüyalarını tabir edip II. Abdülhamit’ten para alan biri olduğunu anlayan yazar, onu kovar. Kendisi de rüyadan uyanır. Adamın, kendi rüyasına dair şöyle bir tabirde bulunduğunu hatırlar ve bunu şu şekilde aktarır:

“Tefsir edeyim: O iki beyaz kuğu Enver, Niyazi; sandal meşrutiyet, ben efkâr-ı umumiyye, periler etrafımızdaki yalancı muğfil dostlar, güvercinler efrâd-ı cemiyet, kuyruklu yıldız şahs-ı mürteci’, havuz memalik-i Osmaniye. (...) Acaba o demir el bizim hangi dostumuz?” (Nu. 55: 5)

“Seyahat Hatıralarından”, meşrutiyetin bazı eski alışkanlıkları değiştirmede sadece uygulamaların adının değiştiğini vurgulayan bir yazıdır. Yazıda, yazar ve arkadaşının Kudüs’ten Eriha’ya olan tren yolculuğunda yaşadıkları anlatılır. İki arkadaş, Lut kavminin boğulduğu çukur olan Eriha şehrinin müdürüyle görüşürler. Bu görüşmede müdür, istibdat zamanında hırsızlar ve katiller için sopa kullanırken, artık bunların kullanılmadığını belirtir. Meşrutiyetin ilanından sonra sopayı kullanmanın yeni bir yolunu bulmuştur. Usulsüzce iş yapılması için rüşvet verenleri önce sopayla dövüp sonra da paranın dayağa gittiğini söylemektedir.

Meşrutiyetin ilanının ardından ortaya çıkan kavramlardan biri olan teşebbüs-i şahsi, bir gıda maddesi olan sütle ilgi kurularak “Teşebbüs-i Şahsi Süthanesi”nde ele alınır. Genç neslin teşebbüs sahibi olmasını ve hürriyete sadık bireyler olarak yetişmesini sağlamak için bir sütçü açıldığı duyurulur. İstibdat altında yaşayan halk, teşebbüslerinden ciddi bir sonuç alamayınca hiç olmazsa çocukları bu yolda ilerlesin diye bir dükkân açmıştır. Teşebbüs-i Şahsi Süthanesi adlı bu yer, sütü bozuk kimse kalmayana kadar süt dağıtacaktır. Bu girişim şu şekilde açıklanmıştır:

“Kim ne derse desin, elbette meşrutiyetten sonra doğan çocuklar bizden daha ziyade hürriyetperver olacaklardır. Bunda hiç şüphe yoktur. Hele ilk gıdalarını böyle bir süthaneden alan çocuklar ne kadar afacan olacaklardır.

Yalnız nazar-ı dikkate alınacak bir şey var: Acaba teşebbüs-i şahsi süthanesinde bulunan ineklerin içinde sütü bozukları var mı? Mesela, Abdülhamit'in satılan ineklerinden bazıları alınarak oraya yerleştirilmiş mi?"(Nu. 68: 3).

Söz konusu sıkıntıların yaşanmaması için bu süthanede dikkat edilecek bazı kurallar şöyle sıralanır:

1. Sütlerin bozuk olmaması.
2. İneklerin adem-i merkeziyet hastalığına kapılmadıklarının muayene edilmesi.
3. İnek veya keçilerin tamamen hür ve tarafsız olması.
4. Sütlerle katılan suların hiç olmazsa memba suyu olması ve şehir emaneti tarafından sağlanması. Mikroplu olan Hamidiye sularının alınmaması.
5. İnsanların yemlerini yiyen ineklerden iyi süt alınamayacağından, arpalıklarının satanların gıdalarından yem tedarik edilmemesi.

Bunların dışında inekler mutlaka bir vatan şarkısı ile sağılmalı, keçiler sağılırken rahat durmayan tekeler ayrılmalıdır. Süt şişelerinin üzerine de sütlerin şarkılarla sağıldığı, içinde adem-i merkeziyet mayası ve Hamidiye suyu olmadığı yazılmalıdır. Tüm yapılacakları tek tek anlatan yazar, yazının sonunda kendisine de bir iş bulur. Kâr sağlayacağını düşündüğü bu iş şudur:

“Ayan ve mebusan lokantacısı bu süthaneden süt alsa da sütlaç yapsa, muhallebi yapsa, acaba sütleri bozuk olanlar bunlardan yiyerek ıslah olurlar mı? Ne dersiniz, böyle bir teşebbüs-i şahside de ben bulunayım mı? Oranın muhallebiciliğini üzerime alayım mı? Ne âlâ olur, dükkânın üzerine şöyle bir levha yazdırırım: “Teşebbüs-i şahsi süthanesinin halis vatan sütleriyle yapılmış sütlaç ve muhallebisi.” Eminim ki aza-yı kirâm meclise girmeden evvela benim dükkânıma uğrayacaklardır. Çünkü uğramayanlara herkes sütü bozuk nazarıyla bakacaktır. Ah bu ne kârlı bir iş bilseniz.” (Nu: 68: 5)

3. MECLİS-İ MEBUSAN VE SİYASET KONULU YAZILAR

“Tüm mizah çeşitlemelerinin altında yatan örüntü iki bağlanımlıdır -yani bir durumu ya da olayı, alışlagelmiş biçimiyle iki uyumsuz çağrışım bağlamında algılamaktadır. Bu, düşünce akışının bir kalıptan, farklı bir mantık ya da ‘oyunun kuralı’ egemenliğindeki diğer kalıba keskin bir geçiş yapmasına neden olur.” (Koestler, 1997: 105)

İki uyumsuz çağrışım alanını kullanan ve bu uyumsuzluğu müjdecî başı olma isteğinin mecliste gerçekleştirilmesi şeklinde kuran yazılar “Müjdecî Başı” ve “Meclis-i Mebusan Müjdecî Başılığına” başlıklı yazılardır.

Meşrutiyetin ilanının ardından eski düzene dair uygulamaların değişmediğine dair örnekler içeren ilk yazı “Müjdeci Başı”dır. Yazıda hac kafilelerine müjdeci başı tayin edilmesi uygulamasının, Hicaz şimendiferinin tamamlanmasından sonra da süreceği belirtilir:

“Çünkü teâmül-i kadim var. İşte antikalık var. Âsâr-ı kadîmeyi bozmak levazım-ı meşrutiyetten değildir. Biz o kadar kıymet nâ-şinâs mıyız.” (Nu. 29: 6)

Bu eski kanunu Rayak-Halep şimendifer idaresi bozar. Kilometre başına teminat akçesi alan bu kurum, padişah için gelen kahvelerin bedava taşınmasına izin vermez. Bu duruma müjdeci başı da şaşırır, her yere başvurur ama sonuç alamaz. Yazar da meclisin müjdeci başı olmak ister. Bu isteğini ve görevinin içeriğini şu şekilde anlatır:

“Yakında sene-i müzakeratını kapayarak dağılacak olan Meclis-i Mebusan’ın kapandığını müjdelemek üzere (...) Bâb-ı Âli’nin bir başından girerek öbür başına kadar yangını haber veren tiz bir nara ile: – Müjde, Meclis-i Mebusan bugün dağıldı. Artık tehlike kalmadı izahat layihalarını kapayınız. Defter-i musâhabeyi açınız. (...) Bu Meclis-i Mebusan müjdeci başılığı varidatlı bir memuriyettir. Her nazırdan mühimce bir bahşiş de alınır. Hele bazı yerlerden ihsanlara bile gark olunur.” (Nu. 29: 7)

Aynı konu başka bir sayıda “Meclis-i Mebusan Müjdeci Başılığına” başlığıyla tekrar ele alınır ve okuyucu durumdan haberdar edilir. Yazar, daha önce istediği Meclis-i Mebusan’ın müjdeci başılığı görevini elde ettiğini belirtir. Bu görevi üstlendikten sonra Şam’dan ve Halep’ten mektuplar aldığını, rütbelerin kaldırılacağı haberinin herkesi endişelendirdiğini dile getirir. Bu mektuplarda herkes, kendisinden bir şeyler yapması istemektedir. Taleplere yetişemeyeceğini anlayan yazar, sonunda istifasını vermek üzere meclise gitmiştir.

Siyasilerin sürekli tartıştıkları bir yer olarak yazı ve karikatürlerde ele alınan meclis, bir vapur yolculuğunda hayalî olarak kurulur. “Nijer Vapurunda Kabine Teşkîli” başlıklı bu yazıda, Beyrut’tan Sisam’a giden vapurda yaşananlar anlatılır. Bir vapur yolculuğu sırasında kendi aralarında hayalî bir kabine oluşturan yazar ve arkadaşlarının, siyasi değişimler hakkında gerçekleştirdikleri konuşmalara yer verilir.

Yaşanan siyasi olaylar dışında dış politikaya göndermede bulunulan tek yazı, “Haftalık Dedikodu”dur. Yazıda, dış politika ele alınır ve Fransa’nın Rusya’ya av olduğu belirtilir. Fransa’nın geçen sene verdiği borcu bu sene vermediği açıklanır. Devletler arasındaki politikalar, şiir şeklinde anlatılır. Fransa’nın tutumu ise şu şekilde ifade edilir:

“Gezerken el ele gülizâr-ı aşk ve vuslatta

Niçin Fransa bize küstü, dil-figâr oldu” (Nu. 102: 2)

4. II. ABDÜLHAMİT HAKKINDA YAZILANLAR

“Abdülhamit’in idaresi zamanında mizah gazetesi hemen hiç yoktu. O sırada mizah yapmak hele siyasi mizah ve hiciv yapmak kimsenin haddi değildi. Bu adeta imkânsız bir şeydi. Fakat Meşrutiyet ilan edilir edilmez, sanki bu uzun ve eski mahrumiyetin acısını çıkarmak istercesine, bir “mizah gazetesi” merakıdır aldı yürüdü. (...) Önceleri bütün tenkitler, hicivler; Abdülhamit’e yahut vaktiyle onun çevresinde toplanmış olanlara yöneltiliyordu. Derken, kısa bir zaman sonra bütün bu çeşit tenkitler, en ağır hücumlar şeklinde, aktüel olaylara, zamanın idaresine ve idare mekanizmasına çevrildi.” (Kutlu, 1976: 41-42)

Eleştirel bir bakış açısı dışında II. Abdülhamit’i konu edinen yazılarda, mizah unsurunun da kullanıldığı görülür. Toplumun genelini ilgilendirmesi, herkesçe tanınması ve sevgi ya da acıma gibi duygulara hitap etmemesi bakımından II. Abdülhamit, bu yazıların odak noktasını oluşturur.

Komiğin ortaya çıkardığı gülme eylemi, insana özgü durumlarla ilişkilidir. Ancak bu durumun duygulara yönelik bir tarafı olmamalıdır. Çünkü heyecan, acıma ve sevgi gibi duygular gülme eylemini engeller. Bu şartlar oluştuğunda özellikle de birey belli bir grup içindeyse, komik ortaya çıkar. (Bergson, 2006: 11) 38. sayıda (Başlıksız) olarak çıkan bir yazıda Yıldız Sarayı’nda bulunan hayvanların durumu üzerinden komik unsur elde edilir. Yıldız’ı ziyaret eden kişiler, daha önce sarayda bulunan hayvanlardan olan eşeklerin nasıl sevk edildiğini anlatırken mizahın bu özelliği kullanılır:

“O zamanki Abdülhamit’in iradelerinde başka türlü bir sihir vardı. Herkes irade ile tebliğ edilmiş ve ekseri gayrimeşru olan şeylere dâhil olmak isterdi. Dâhil olamayanlar vilayet gazetesinin temennisini uzaktan olsun temas etmek dilerdi. Birçokları eşeklere bir nazar-ı hasetle bakarak:

– Ah ne bahtiyar eşeklermiş. Keşke yerlerinde biz olaydık! Arzusunu da izhâr etmişlerdi. Öyle ya saray-ı hümayuna girerek orada cins kısraklarla dem-güzâr olmak bu sefil eşeklerin hatır ve hayalinden geçer miydi? İnsan bunlara haset etmez de neye eder? (...) Henüz eşeklerle kısrakların devr-i muaşakası tatlılandığı esnada ilan-ı meşrutiyet edildi. (...) Şimdi jurnal sandıklarını taşıyorlarmış. Sonra da Yıldız’ın tesviye işlerinde istihdam edileceklermiş. Daha sonra da mezada: Acemlerin ellerine. Sopa muhabbetine. Moloz nakline.” (Nu. 38: 5)

Yazının devamında, nezaretlerdeki kalabalığın önüne geçebilmek için de fikirler öne sürülür. “Meşrutiyet kalburu” adı verilen bir kalburdan elenip içinde kalabilenlerin memur olarak seçilmesi önerilir. Ancak kardeşlik ve eşitlik ilkesinin benimseneceği böyle bir kalburun yapılmasının imkânsız olduğu belirtilir.

“Yıldız’da”, II. Abdülhamit ile ilgili dolaylı olarak yazılan yazılardandır. Metinde Osmanlı Musiki Cemiyeti tarafından Yıldız Sarayı’nda verilen konser anlatılır. Türlü facialara sahne olan bahçeye kurulmuş olan salıncağın maroken döşemeleri, yazarı hayallere sürükler. Bu salıncakta güzel bir kızın sallandığını hayal eder. Bu yazının içeriğine uygun bir karikatüre diğer sayıda yer verilir. İlk karikatürde salıncakta sallanan genç bir kızken, ikinci karikatürde salıncakta oturan bir Arap’tır.

II. Abdülhamit’in, meşrutiyetin ilanından sonraki durumunu anlatan yazı “19 Eylül 325 Mühim Bir Gün”dür. Yazıda, Selanik rıhtımına yanaşan donanmanın halk tarafından sevinçle karşılanması anlatılır. Körfezin diğer ucunda bulunan bir köşkün penceresinde duran kişinin, zırhlıdan yükselen şehit ruhlarından korkarak karanlık ve kuytu bir yer aradığı düşünülür. Bu kişi II. Abdülhamit’tir. Kaçacak bir yer bulamayınca köşkten yükselen acı feryatlar, siyah bir baharı çağırıştırır. Çünkü o tarafa doğru atılan selam toplarının gürültüsü sayesinde meşrutiyet gerçeği o kapalı köşkün her yerinde yankılanır.

II. Abdülhamit dönemi denilince akla gelen hafiyeler teşkilatı ve onların kaleminden çıkan jurnaller, “Hafiyeler Nezareti” başlıklı yazıda ele alınır. Yazıda, hafiyelerin ıslahı için açılacak olan nezaretlerin, hangi şubelerden oluşacağı şu şekilde anlatılır:

“Nezaret üç şubeye ayrılacaktır. Birinci şube: Ev yıkan hafiyeler şubesi. İkinci şube: Menâfi-i zatiyye temini için jurnal veren hafiyeler şubesi. Üçüncü şube: Layiha tarzında jurnal veren hafiyeler şubesi. Üçüncü şube iki kalemden müteşekkil bulunacaktır. Birinci kalem: Islahat layihalarıyla istibdada hizmet eden büyük rütbeli hafiyeler kalemi. İkinci kalem: Hissiyat-ı vatanperverâne ile diyar-ı ecnebiyyeden şantaj yapan ve bilahare iplikleri pazara çıkan Ali Kemal, Murat ve emsali muharrir hafiyeler kalemi.” (Nu. 67: 4, 6)

5. KADINLARI HEDEF ALAN YAZILAR

“Taşlamacıların kafasında şu mesele vardı: Bu değişim çağında Osmanlı kimliğine neler oluyordu? Dil, edebiyat, eğitim, eğlence, kıyafet, yaşam biçimindeki değişimleri hedef alıyor, bu değişimlerin Osmanlı’yı hangi zayıf noktadan yakaladığını ve nasıl gülünç hâle getirdiğini inceliyorlardı. Siyasi taşlamada olduğu gibi, toplumsal taşlamada da Avrupa, toplumsal değişimin hem modeli hem de kışkırtıcısı olduğu için önemli bir rol oynuyordu.” (Brummett, 2003: 303)

Değişim çağında yaşananlar, kıyafet ve yaşam biçimindeki farklılıklar özellikle kadınlar üzerinden anlatılmıştır. “İpek Böcekleri”, kadınların müsrif tabiatını eleştiren bir yazıdır. Kadınlar ile ipek böcekleri arasında benzerlik kurulan bu yazıda, her ikisinin de israfı sevdiği belirtilir. İpek böcekleri kozaları yerken, kadınların da cüzdandaki paraları bitirdiği anlatılır. Ayrıca maddiyat dışında erkeklerin kalplerini de kemiren kadınların, ne kadar hassas görünseler de, yırtıcı yönlerinin olduğu vurgulanır. Kadınların, bekledikleri ilgiyi göremediklerinde bu çirkin yüzlerini göstermelerinden yakınılır. Tıpkı ipek böcekleri gibi kadınlara da kucak kucak ipek vermeli, havalandırmalı ve sevmelidir. Kadınların ipek böceklerinden ayrıldıkları tek nokta elektriklenmedir. İpek böceklerinin ürünü olan ipekler elektriklenmeyi önlerken, kadınlar arttırmaktadır.

“Altın, Kadın” başlıklı yazı, ticarete değerli olanın altın, hayatta değerli olanın kadın olduğunu savunan bir yazıdır. Altın, maddi gücü temsil ederken; kadın, manevi değerini temsilidir. Bu nedenle ikisi birlikteyken maddi ve manevi olan birleşir ve belli bir güce erişir. Hatta kimi zaman kesenin ağırlığı, kadının kalbini de şişirir. Sefaletteki aşkın sonu hicranken, servetteki aşkın sonunun gülistan olması bu yüzdendir. Kadınsız altının, altınsız da kadının bir anlamı olmayacaktır. Çünkü: “Bir kasanın kadın kalbi karışmamış altınları ne kadar samit ise bir kadının altın baranıyla rüyalanmamış leyl-i şebâbı da o kadar samittir.” (Nu. 46: 4)

“Kıymetli Bir Defter”, bir kadına ait olan ve güvertede unutulmuş defterde yazan duygu ve düşünceleri içerir. Burada özellikle Niyazi Bey’in, kadınlar tarafından merak edildiğine yönelik gizli bir alay söz konusudur. Bulunan defterde, Türklere duyduğu sevgi ve hayranlığı dile getiren madam, kocasının akrabaları ile seyahat etmekten şikâyetçidir. Bir Türk erkeğiyle birlikte olamamasının en büyük nedeni olarak da yanındaki ihtiyarları görmektedir. Yazılarından birinde İstanbul’u gezerken seçim alaylarını gördüğünü, içlerinde Niyazi Bey’in de olduğunu anlatır. Niyazi Bey başkalarıyla konuşurken onları kıskanır. Tercümandan, kendisini takdim etmesini ister fakat bu isteği uygun bulunmaz. Sonradan kendisinin Niyazi Bey zannettiği kişinin, diğer otelin tercümanı olduğunu öğrenir.

“Aş Yirme”, kadınların hamilelik döneminin, yaşanan siyasi ve sosyal olaylardan etkilendiğini anlatan bir yazıdır. Hamile bir kadın, gazetelerin birinde kendi adıyla bir makale yayınlanmasına aşerir. Teâlî-i Nisvân Cemiyeti’nin üyesi olan bu hanım, yazı yazan diğer kadınları kıskanır. Kendi yazamadığından kocasına yazdırdığı makalenin bir matbaada bastırılmasını, hatta özellikle *Tanin* ya da *Yeni Gazete*’de çıkmasını ister. Bu yayınlara başvurduğunda, hiçbiri yazısını kabul etmez. O gece karı-koca sabaha kadar bu konu hakkında konuşur:

“Daha memlekete meşrutiyetin girmediğinden, serbest matbuat bulunmadığından, ıslahat ve tensikatın adaletsizliğinden, fırkanın inadından, cehaletinden, yolsuzluktan tutturarak muhaliflere, demokratlara, işin gazetelerine hak verinceye kadar konuşular.” (Nu. 107: 4)

Bu sohbet sırasında koca, karısının siyaset bilgisine hayran olur; karısı ise kocasının vatanperverliğine bir kez daha kanaat getirir. Makale konusu kapanır, fakat kadın her gün rafta duran makalesini açar okur. Gazetelerde kadınların imzasıyla çıkan makalelere özenir. Oğlu dünyaya gelince makalesini unuttur. Gün geçtikçe çocuğun vücudunda görülen lekeler bir süre sonra harf şeklini alır. Hamileliği boyunca gazetelere bakan anne suçlanır. Babası ise, çocuğun milletvekili olabileceğini söyleyip kendini avutur.

6. KADIN-ERKEK İLİŞKİLERİ ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER

Kadınlara yönelik değerlendirmeler, onların da dâhil olduğu kadın-erkek ilişkileri üzerinden dile getirilirken genelde erkek tarafına hak verildiği görülür. “Petra Harabeleri’nde Bir Muâşaka”, yazarın başından geçen bir aşk macerasını anlatır. Dokuz sene önce birkaç Amerikalı gezginle birlikte Petra Harabeleri’ni ziyarete giden yazar, bu gezi sırasında Amerikalı dul bir kadınla arkadaşlık eder. Kadın, memleketine döndüğünde onun ilgisizliğine dair bir mektup yazar. Yazar da aynı hiddeti içeren bir mektupla ona cevap verir. Bu yazı, yazarın ikili ilişkilerdeki tutumunu sergilemesi bakımından dikkat çekicidir.

Evlenmek isteyen gençlere müjde veren yazı “Bekârlar Kulübü”dür. Selanik’te, Bekârlar Kulübü’nün kurulduğu duyulunca aynısından memlekette de açılacağı duyurulur. Bu kulübe üye olmak isteyenlerde aranan yaş, boy, eldiven ve ayakkabı numaraları bir tablo hâlinde verilir. Evlenecek olan kişilerin hangi kategorilere ait bir evlilik yapabileceği dört başlık altında incelenir. Bu ana başlıklar: İktisadi, içtimai, ahlaki ve sevdaî şeklindedir.

53. sayıdaki (Başlıksız), 58. sayıdaki (Başlıksız) ve 63. sayıdaki “Buseler” başlıklı yazılar, “C. Ş.”den alındığı belirtilen bir epigrafla başlar. Özellikle evlilik kurumu içinde yer alan kadın ve erkeklerin hayatlarından kesitler sunar. İlk yazıda, “İzdivaç gündüz çifte hırlama, gece çifte horlamadır.” cümlesine dair örnekler verilir ve şu yorumlarda bulunulur:

“Seni koca diye alacağıma derd-i illet diye almalıydım.” inkisarıyla yataktan kalkan bir kadının ahvâl-i ruhiyesini tedkik edecek olursak “hırlama” hastalığının başladığını görürüz. Bu öyle bir hastalıktır ki izdivacın ekseri birinci senesinden sonra başlar. Bu tek hırlama gitgide çiftetelli bir hırlama şeklini alır.”(Nu. 53: 5)

“Hırılıtsız, horultusuz bir izdivaç zannedersen henüz hacle-gâh-ı âlemde gehvâre-i saadeti sallayamadı. Saadetlerinden emin olduğunuz zevç ve zevcelerden her kim olursa olsun mutlak hayat-ı hususiyelerinde bir küçük hırıltı veya horultu vardır. Tekmil âdâb-ı medeniyyeye riayet eden Avrupa kibar ailelerinde bile bu kaidenin istisnası yoktur.” (Nu. 53: 5)

İkinci yazı, “Zevce, insanı evde can sıkıntısına mihlayan bir çekiştir.” cümlesiyle başlar. Kocasını Nedim Bey’i memnun etmek için her şeyi yapan karısı, bir gece kocasından evde kalmasını ister. Çünkü kendisini, her gece yemekten sonra uyuklayan ya da dışarı çıkan kocasının isteklerini yerine getiren dilsiz bir makine gibi hissetmektedir. Nedim Bey, hiç istemese de karısının bu isteğini yerine getirir. Karısı bu duruma sevinir fakat Nedim Bey aynı hisleri paylaşmaz. Karısı onu eğlendirmek için piyano çalar, onunla oyun oynar. Hiçbir şeyden mutlu olmayan Nedim Bey, yazı odasına çekildiğinde yazdığı makalenin başlığı olarak şu ifadeyi seçer: “Zevce, insanı evde can sıkıntısına mihlayan bir çekiştir.” Üçüncü yazıda, “O handeler ki birer pembe buse olmak için, leb-i muhabbete karşı rica eder gibidir.” cümlesinden hareketle, busenin neleri çağrıştırdığı üzerinde durulur. Buseler, kalbin bütün hissini açığa çıkararak sessiz bir sevgi gösterisidir. Bu yüzden: “Buse zemin-i aşkın bir havai fişeğidir, kalpte ateşlenir ağızdan fırlar.” sözü ile durum özetlenir. Ancak yaşlı koca ve genç eş arasındaki buselerde bu tat yoktur. Çünkü taze dudaklar, ihtiyar buselerle zehirlenmektedir.

İnsanlar ile paravanalar arasında benzerlik kuran ve ikiyüzlü insanları paravalara benzeten yazı “Paravananın İç Yüzü”dür. Paravanaların dışında süs ve enfes oymalar yer alırken içleri oldukça sadedir. İnsanlar da tıpkı paravanalar gibidir. Hakikati temsil eden manevi yönlerini, dış yüzleri ile saklamaktadırlar. Yazının sonunda, anlatılanları özetleyen şu yorumuna yer verilmektedir:

“İşte paravanaların iç yüzleri, hakikat yüzleri hep böyledir. Hayal değildir. Teselli vermez. Doğruyu söyler. Fakat acıdır, fakat hakikattir.” (Nu. 63: 7)

“Tahkikat”ta, Tayfur Bey’in, hem kendisi hem de oğulları için eş arayışı konu edilir. Bulunan iki kız ve anneleri hakkında araştırma yapılır ve bu işle görevlendirilen kişi, öğrendiklerini Tayfur Bey’e aktarır. Araştırma yapan Müştak Efendi, anne ve kızlarını farklı kişilere sormuştur. Bekçi, hamamcı Emine, bakkal, komşu, ak sakallı bir zat, ihtiyar bir kadın sorulan kişilerdir. Bekçiden namuslu olduklarını, hamamcı Emine’den saçlarının ipek gibi olduğunu öğrenir. Bakkal, veresiye alsalar da herkes aynı şeyi yaptığından suçsuz olduklarını söyler. Komşu, çok güzel olduklarını; kahveye giden bir ak sakallı bir zat dedelerine çektilerse iyi, anneannelerine çektilerse kötü olduklarını anlatır. İhtiyar kadın ise sadece: “Kenarına bak bezini al, anasına bak kızını al.” der.

Müştak Efendi'ye kafes arkasından seslenen bir kadın da, kimseye kefil olunamayacağından bahseder. İşin sonunda Müştak Efendi, nikâhta keramet olduğuna kanaat getirir. Tayfur Bey ile aralarında şöyle bir konuşma geçer:

“– Ya benim o keramete itimadım yoksa.

– O hâlde hiç evlenmeyiniz efendim. Bilirsiniz ki bizde izdivaç zar atmak gibi tâli'n lütfuna bağlıdır.

– Ya “dubara” atarsak.

– Altını üstüne çevirdiğiniz gibi “düşüş” olur.” (Nu: 91: 7)

Kadın-erkek ilişkilerinde aldatmanın sonuçlarını işleyen yazı “Âyîne Mürâî Olamaz Doğruyu Söyler”dir. Nişanlısının evinde, evin hizmetçisiyle öpüşen ve bu manzarayı aynadan gören nişanlısı tarafından terk edilen bir gencin yaşadıkları anlatılır. Nişan atılınca delikanlı, müstakbel eşinin sahip olacağı mirası da kaybeder.

7. SOSYAL HAYATA DAİR GÖZLEMLER

Mizahta bir arada etkin olan üç işlev şu şekildedir: 1. Yazar veya çizer, içindeki güçlü saldırganlık duygusunu dışa vurur. Bu duygunun nedeni; o kişinin belli bir konudaki tatminsizliği, erişmek istediği bir amaçtan zorla alıkonulması, hayal kırıklığı içinde bulunması veya umduğunu bulamamaktan ötürü şaşkınlık ve öfkeye kapılması olabilir. 2. Yazar ve çizer kendini bir konuya adanmıştır; bununla ilgili değerleri ve normları okuyucuya iletmek amacındadır. 3. Mizah yazarı veya çizeri bir sürü biçim değiştirme işleviyle normlara aykırı olan ile normlara uygun olan arasındaki temel karşıtlığı belirgin kılmak amacındadır. (Heinzelmann, 2004: 14-15)

Meşrutiyetin ilanından sonra toplum düzeninde görülen değişimler ve aksaklıklar, mizah yazarları tarafından kaleme alınan yazılarda sıkça işlenir. Bu yazılarda mizah yazarlarının, savundukları değerleri okuyucuya iletme isteği içinde oldukları görülür. Değişim sürecinde kimi zaman hem eskiyi hem de yeniye yüceltmeleri ise, her alanda hüküm süren ikiliğin mizah yazılarındaki yansımasıdır. Bu ikili durum, Hüseyin Suat Yalçın'ın sosyal hayata dair izlenimlerine yer verdiği yazılarında da görülmektedir.

“Toplumun evrimi söz konusu olduğunda, taşlamacılar her zaman ya sadece eskiyi ya da sadece yeniye desteklemek arasında bir seçim yapmazlardı. “Geçmişe sünger çekmek” fikrini, yani devrimin sosyal ve siyasi hayatı temizleyip yeni ve modern bir toplumun gelişmesini hazırladığı şeklindeki anlayışı hem ortaya atmışlar hem de bunu reddetmişlerdi.” (Brummett, 2003: 304)

“Kelimetu Hakkin Yurâdu Bihel Bâtilu”da, Muaviye’nin tuzağına düşmeyen ve Hak sözüyle tuzak kuranlara inanmayan Zülfikar ordusunun yaşadıkları anlatılır. İstanbul’daki İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti’ne eş değer bir cemiyetin, Şam’da da kurulduğu duyurulur. Muaviye’nin tuzağı olarak görülen bu cemiyet, sokaklarda dolaşip üye kaydı yapar. Üye olmaya zorladıkları kişilerden biri olan Jozef, Hristiyan olduğunu söyleyerek tekliflerini geri çevirir. Ancak cemiyet üyeleri, herkesin eşit olduğunu söyleyerek zorla Josef’i üye yapmak ister. Karakola kadar uzayan olayda, Jozef birçok müşteri kaybeder.

Sosyal hayata dair düzenlemelere değinen yazılardan biri, “Misafirlikte Bir Gece”dir. Yazıda entari yasağının, bazı semtlerin tadını kaçırdığı söylenir. Yazar, sadece evde entari giydiğini itiraf eder ve dışarıda insanların bu kılıkta gezinmesinin hoşuna gittiğini söyler. Sokakta entari ile gezenleri para cezasına çarptırmalarının yeni bir gelir kapısı olduğunu belirtir. Hatta kahvelerde bu uygulamanın “hürriyet-i şahsiyeye” aykırı olduğu bile konuşulmaktadır.

“Mösyö Mansonj”da, Şam’dan hareket eden bir trenin yavaşlığına ve sürekli gecikmesine kızan bir Alman’ın, her kelimesinin sonunda “mansonj” kelimesini kullanmasıyla alay edilir. İhtiyar Alman, Amerika şimendiferlerinin hızını ve dakikliğini över. Otelde kendisini oyaladıkları için treni kaçıtır. Bu durum Almanya’da başına gelse tazminat alacağını çevresindekilere anlatarak durumundan yakınır.

Hüseyin Suat Yalçın’ın, çabuk zengin olmanın yolunu keşfettiği yazısı “Altın Madeni”dir. Yazar, bir altın madeni keşfetmek için uğraştığını dile getirir. Teşebbüslerinin birinde Büyükada’ya gider ve Safveti Ziya’ya uğrar. Safveti Ziya ona Haralambo Cankiyadis adlı oyununu anlatır. Oyunu anlatırken sürekli güler. Yazarın gözü, Saffeti Ziya’nın ağzındaki altın dişlerin çokluğuna takılır. Tam yedi altın diş sayar. Buradan hareketle altın diş madeninin imtiyazını istemeyi düşünür. Fakat bu isteği, mezarların açılmasının uygun olmadığı söylenerek idare tarafından geri çevrilir. Hatta bu gibi istekleri engellemek için altın dişin yasaklanması bile düşünülür. Hayalleri yıkılan yazar, girişimlerini sürdüreceğini belirterek yazıyı bitirir. Çünkü itiraz dilekçesi yazıp hakkının saklanması talep etmiştir. Bu girişiminde ilk yazdığı yazı şu şekildedir:

“Dişleri altınla dolu olarak vefat eden insanların mezarlarında hafriyat icrasıyla altın madeni taharrisi imtiyazının taraf-ı çâker-âneme ihsanını talep ve istida ile şerâit-i âtiyeyi kabul buyurmanızı niyaz eylerim: Çıkaracağım altın madeninin yüzde yirmisini donanma iane-i millisine, yüzde beşini darülacezeye, yüzde ikisini de Cankiyadis mudhikesi müellifi Safveti Ziya Bey’e bilâ-şart terk ediyorum. Emniyet akçesini Bank-ı Milli’ye tevdi ettim.” (Nu. 94: 8)

“Encümen-i Dâniş-i Tıbbîde Mühim Bir Nutuk” başlıklı yazı, düzenlemeler yapıldıktan sonra kurulun resmî açılışının gerçekleştiğini duyurur. Bütün doktorların ve öğrencilerin hazır bulunduğu bu açılışta başkan ve üyeler seçilir. Ardından akıl hastalıkları doktoru tarafından verilen nutuk aktarılır. Doktor; kendisinden bilgili, dirayetli, kudretli, kuvvetli ve çeneli kimse olmadığından bu görevi üstlendiğini belirtir. İstibdatın geçtiği artık meşrutiyetin geldiği bu günlerde, önceden engellenen açılışın şimdi yapıldığını anlatır. Ancak alıntılanan şu sözler, değişimden pek bir şey anlaşılmadığının kanıtıdır:

“Ne gitti, ne geldi ben de pekiyi bilmiyorum da herhâlde dâhilde, hariçte, ortada, kenarda, yerde, gökte olan işlerimizde bir yenilik var.” (Nu. 106: 4)

8. YAZARLARIN/ŞAİRLERİN/OYUNCULARIN DURUMU VE BASIN

Hüseyin Suat Yalçın’ın yazılarında yer verdiği konuların içerisinde sanat ve basın hayatına dair olanlar da bulunur. Dönemin tiyatrolarının durumu, yazılacak eserler hakkındaki çalışmalar ve basında özellikle de Türk Derneği’nde kullanılan dil hakkında yazılar kaleme almıştır. İçlerinde hayale yer veren tek yazı, “A’dâ Kaçan Uyur O Zaman Söylerim Sana” başlıklı yazıdır. Yazıda, Nedim’in başlıkta da kullanılan dizesini okuyan yazarın hayalinden geçenler anlatılır.

“Sahne-i Milliye’nin Elemanları”, toplum hayatını doğrudan etkileyen tiyatroların durumuna yönelik bir eleştiri yazısıdır. Sahne-i Milliye’nin, bozuk bir Türkçe ile yazılan ilanları, çalışanların vasıfsızlığı, oyuncuların sahneye çıkıp bağırıp çağırmaları eleştirilir. Alman aksanlı Türkçeleri, Fransız tarzı hareketleriyle ısmarlama konular üstüne piyes yazdırıp bunu sahneye koymalarının halkın yararına olmadığı belirtilir.

Dil meselesi hakkındaki yazılardan olan “Matbuatta İhtilal”, dilin basın alanında nasıl kullanıldığı hakkında bilgi verir. Basın hayatında belirsiz bir konu olan dil meselesi üzerine yorumlar yapılır. Kiminin dilin sadeleşmesini istediği, kiminin eskiye dönmeye meraklı olduğu anlatılır. Tartışmaları alevlendiren *Tasvir-i Efkar* sayfalarında çıkan haberlerdir. “Türk Derneği” başlıklı yazıda, dil meselesiyle ilgili devam eden tartışmaların sonucu olarak aynı adla bir cemiyet kurulduğu belirtilir. Bu derneğin amacı, dilin sadeleşmesine çalışmaktır. Yazar, yapılan çalışmalar hakkındaki fikirlerini şu şekilde dile getirir:

“Lisan meselesi gittikçe azıyor, azdıkça karışıyor, karışıkça imâret zerdesi gibi tatsız renksiz bir hâl alıyor. Zaten bizim hangi işimizde bir vukuf bir ciddiyet var. Hele itidal hiç tanımadığımız bir kelimedir. Ya ifrat ya tefrit.” (Nu. 54: 4)

Hedefleri büyük olan bu derneğin çalışmalarıyla alay eden ve eleştiren yazı “Türk Derneği Heyetince Kabul Edilip Bir Sûreti Matbaamıza Gönderilen Nâ-Şinîde Bir Liste”dir. Burada Türk Derneği tarafından hazırlanan ve bazı kelimeler için yeni karşılıklar öneren listeye yer verilir. Bu kelimelerle yazılabilecek olan şiir, tebrik yazısı ve dilekçe örnekleri sunulur. Şiir için önerilen ve listede yer verilen bazı sözcüklerin karşılıkları şu şekildedir: cennet-yeşil yurt, cehennem-kızıl dam, mezar-sokulgan, tabut-ayırğan, mahşer-bin bir ayak, düş-soğuk kırbaç, şair-gönül yazan, şiir-ince söz, mersiye-yanık söz, kaside-koca kavuk, sone-kıl kuyruk, fahriye-uçuruk, manzume-salkım yaprak, gazel-beş parmak, divane-zırlak, sakisızırğan, mektup-uçurtma, postane-uçurtğan, hayal-güler yüz, rüya-yalan görgü, cazibe-kaçılmaz, mazmun-çekirge.

Türk Derneği'nin çalışmalarının eleştirildiği bir başka yazı “Naziresiz Şiirler”dir. Yazar, Türk Derneği üyelerinden Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun *Haristan ve Gülistan* adlı eserini ele alır. İnsanların ne kadar “bukalemun” bir mizaca sahip olduklarına şaşırarak şunları dile getirir:

“Kim ümit ederdi ki *Haristan ve Gülistan* müellifi dernek erkânının en mücahit azasından biri olacak. Vaktiyle bu hikmetşinâs zevâtın *Servet-i Fünûn*'da yazdığı bir iki musâhabe-i edebiyeye vardır. Orada elfâz-ı cedideyi öyle bir surette müdafaa etmiştir ki, (...) eski kadın ninelerimiz böyle akıl ve mantık haricinde olan şeylere “Hikmetinden sual olunmaz.” derler, geçerlerdi. Ben de böyle renksiz, kokusuz çiçeklere benzeyen âsâra naziresiz şiirler! unvanını verdim.” (Nu. 60: 4)

“Vodvilin Birinci Perdesi” ve “Vodvilin İkinci Perdesi” başlıklı yazılar, yazar ve arkadaşının bir aşk hikâyesini işleyen vodvil yazma isteklerini anlatır. “Vodvilin Birinci Perdesi” başlıklı ilk yazıda, genel olarak vodvilin konusu hakkında bilgi verilir. Olaylar bir baba ve iki oğlu ile bir anne ve iki kızı arasında geçecektir. İki arkadaş, bu vodvilin gerçek hayat sahneleriyle süslü olması için Göksu'ya giderler. Üç kadın ve üç erkeğin olduğu bir sandal bulamayınca kendilerini de işin içine katarlar. Kadınların olduğu bir sandala yaklaşırlar, fakat bu işin sonunun iyiye gitmeyeceğini anlayınca vazgeçerler. “Vodvilin İkinci Perdesi”nde yazar ve arkadaşı, ilk yazıda anlatılan Göksu macerasından sonra bir lokantaya giderler. Takma ad vererek gözledikleri kadınların tebessümlerini görünce bu vodvili hazırlamaktan vazgeçerler. “Vodvilin Üçüncü Perdesi”nde, dergiye bırakılan iki mektubun içeriğinden bahsedilir. İlk mektubun sorusu şudur: “Martta niçin bademler her ağaçtan evvel çiçek açar?” (Nu. 58: 4) İkinci mektupta ise şunlar yazılıdır:

“Geçen gün senden bir şey sordum. Onun cevabını almadan bir şey daha soracağım: Niçin Haydar Paşa ile Göztepe arasındaki köşkerin bahçelerinde oturan kadınlar trenler geçerken cin gibi içine bakıyorlar ve niçin ihtiyarlar kendilerini tazelerden daha ziyade göstermeye çalışıyorlar?” (Nu. 58: 4)

Yazar aynı kişiden gelen iki mektubu okuduktan sonra iyice şaşırır ve bunları kimin gönderdiğini merak eder. Gelen arkadaşından bu soruların cevaplarını sorar ve aldığı cevapları aktarır. İlk sorunun cevabı, badem ağacının meyveleri eğri büğrü olduğundan her ağaçtan önce çiçek açıp herkesi hayran bırakmak istemesidir. İkinci sorunun cevabı ise, ihtiyarların az vakti kaldığı için kendilerini göstermekte acele etmeleri, fakat kapana nadir tutulmalarıdır.

“Kalaycı Dükkânı” başlıklı yazının başında, kalaycılığın en kazançlı iş olduğu anlatıldıktan sonra tiyatroların ve oyuncuların sorunları ele alınır. Tiyatrocuların kazandıkları paralara uygulanan kesintiler insafsızlık olarak görülür ve şu ifadelere yer verilir:

“Eğer maksat aktör ve aktrislerimizi hayırsız ata sanatı gibi inlete inlete ezmek ise bu bir zulümdür, cürümdür. Meşrutiyet-i idare bunu hiçbir zaman kabul etmez.” (Nu. 90: 4)

Darülaceze, Hicaz şimendiferine, belediyeye yapılan kesintilerin haksız olduğunu düşünen yazar, kendisini ziyaret eden aktörlerle bu konuyu görüşür. Aktörlerle yaptığı konuşmayı şu şekilde aktarır:

“– Artık, dedi, bizim için gidilecek bir yer kalmadı.

Cevap verdim:

– Sizin, dedim, gidilecek bir yeriniz vardır: Darülaceze. Evet, darülaceze kâmilten sizindir. Eğer şimdiye kadar oraya verdiğiniz paralar iade olursa...

İçlerinden biri sözümü kesti:

– Eğer oraya verilmek bahanesiyle bizden alınıp da ceplere atılan paralar iade olursa kâfidir, dedi.” (Nu. 90: 4)

SONUÇ

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra yayın hayatına başlayan ve dönemin uzun soluklu dergilerinden biri olan *Kalem* dergisi, mizahi yazıların yanında Batılı anlamdaki ilk karikatürlere de yer vererek 21 Ağustos 1324 (3 Eylül 1908)–16 Haziran 1327 (29 Haziran 1911) tarihleri arasında 130 sayı çıkmıştır. Dergide imzalı/imzasız yazıların dışında takma adlar da kullanılmıştır. Takma ad kullanarak *Kalem*'de yazı faaliyetinde bulunanlardan birisi de Hüseyin Suat Yalçın'dır. Yalçın, "Gâve-i Zalim" takma adıyla derginin 38 sayısında toplamda 43 yazı yazmıştır. Ayrıca iki sayıda, "Hüseyin Suad" imzasıyla "Şarkı" başlıklı iki şiiri çıkmıştır. Yalçın'ın "Gâve-i Zalim" imzasıyla çıkan yazılarının tümü mizahi bir üslupla kaleme alınmıştır. Yazılarda, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra siyasi, sosyal ve kültürel hayatta etkili olan tüm konulara değinilmiştir. Söz konusu yazıların içeriğine bakıldığında siyasi alanda II. Abdülhamit, II. Meşrutiyet ve meclis; sosyal ve kültürel hayat söz konusu olduğunda kadınların toplum içindeki yeri, kadın-erkek ilişkileri, basında dil meselesi, yazar, şair ve oyuncuların durumu gibi başlıkların ön plana çıktığı görülmüştür. Yalçın, ele aldığı konuları kendi bakış açısı çerçevesinde değerlendirmiş, gözlemlerini aktarmış ve dönem içerisinde yaşananları canlı diyaloglarla somut hâle getirmiştir.

KAYNAKÇA

- BALCIOĞLU, Semih. (1973). *50 Yılın Türk Karikatürü*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- BAUDELAIRE, Charles. (1997). *Gülmenin Özü*. (Çev. İrfan Yalçın) İstanbul: İris Yayınları.
- BERGSON, Henri. (2006). *Gülme-Komiğin Anlamı Üstüne Deneme*. (Çev. Yaşar Avunç) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BRUMMETT, Palmira. (2003). *İkinci Meşrutiyet Basınında İmge ve Emperyalizm 1908-1911*. (Çev. Ayşen Anadol) İstanbul: İletişim Yayınları.
- ÇAPANOĞLU, Münir Süleyman. (1970). *Basın Tarihimizde Mizah Dergileri*. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- ÇEVİKER, Turgut. (1986). *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü-I*. İstanbul: Adam Yayınları.
- DEMİRCİ, Kürşat. (1993). "Dahhâk". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde. (408-409). <http://www.islamansiklopedisi.info>. (Erişim tarihi: 30.03.2018).
- ENGİNÜN, İnci. (2013). *Yeni Türk Edebiyatı-Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

HEINZELMANN, Tobias. (2004). *Osmanlı Karikatüründe Balkan Sorunu 1908-1914*. (Çev. Türkis Noyan) İstanbul: Kitap Yayınevi.

İNAL, İbnülemin Mahmut Kemal. (1988). *Son Asır Türk Şairleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları, C. III, s. 1746.

KALEM, Nr. 25, 5 Şubat 1324/ 18 Şubat 1909.

KALEM, Nr. 29, 5 Mart 1325/ 18 Mart 1909.

KALEM, Nr. 33, 9 Nisan 1325/ 22 Nisan 1909.

KALEM, Nr. 34, 16 Nisan 1325/ 29 Nisan 1909.

KALEM, Nr. 35, 23 Nisan 1325/ 6 Mayıs 1909.

KALEM, Nr. 36, 7 Mayıs 1325/ 20 Mayıs 1909.

KALEM, Nr. 38, 21 Mayıs 1325/ 3 Haziran 1909.

KALEM, Nr. 41, 11 Haziran 1325/ 24 Haziran 1909.

KALEM, Nr. 42, 18 Haziran 1325/ 1 Temmuz 1909.

KALEM, Nr. 43, 25 Haziran 1325/ 8 Temmuz 1909.

KALEM, Nr. 44, 2 Temmuz 1325/ 15 Temmuz 1909.

KALEM, Nr. 45, 9 Temmuz 1325/ 22 Temmuz 1909.

KALEM, Nr. 46, 16 Temmuz 1325/ 29 Temmuz 1909.

KALEM, Nr. 47, 23 Temmuz 1325/ 5 Ağustos 1909.

KALEM, Nr. 48, 23 Temmuz 1325/ 5 Ağustos 1909.

KALEM, Nr. 49, 6 Ağustos 1325/ 19 Ağustos 1909.

KALEM, Nr. 50, 13 Ağustos 1325/ 26 Ağustos 1909.

KALEM, Nr. 51, 20 Ağustos 1325/ 2 Eylül 1909.

KALEM, Nr. 52, 27 Ağustos 1325/ 9 Eylül 1909.

KALEM, Nr. 53, 3 Eylül 1325/ 16 Eylül 1909.

KALEM, Nr. 54, 10 Eylül 1325/ 23 Eylül 1909.

KALEM, Nr. 55, 17 Eylül 1325/ 30 Eylül 1909.

KALEM, Nr. 56, 24 Eylül 1325/ 7 Ekim 1909.

KALEM, Nr. 57, 1 Teşrinievvel 1325/ 14 Ekim 1909.

KALEM, Nr. 58, 8 Teşrinievvel 1325/ 21 Ekim 1909.

KALEM, Nr. 60, 22 Teşrinievvel 1325/ 4 Kasım 1909.

KALEM, Nr. 62, 5 Teşrinisani 1325/ 18 Kasım 1909.

KALEM, Nr. 62, 5 Teşrinisani 1325/ 18 Kasım 1909.

KALEM, Nr. 63, 12 Teşrinisani 1325/ 25 Kasım 1909.

KALEM, Nr. 64, 19 Teşrinisani 1325/ 2 Aralık 1909.

KALEM, Nr. 67, 10 Kânunievvel 1325/ 23 Aralık 1909.

KALEM, Nr. 68, 17 Kânunievvel 1325/ 30 Aralık 1909.

KALEM, Nr. 69, 24 Kânunievvel 1325/ 6 Ocak 1910.

KALEM, Nr. 90, 12 Ağustos 1326/ 25 Ağustos 1910.

KALEM, Nr. 91, 19 Ağustos 1326/ 1 Eylül 1910.

KALEM, Nr. 94, 9 Eylül 1326/ 22 Eylül 1910.

KALEM, Nr. 102, 4 Teşrinisani 1326/ 17 Kasım 1910.

KALEM, Nr. 106, 16 Kânunievvel 1326/ 29 Aralık 1910.

KALEM, Nr. 107, 23 Kânunievvel 1326/ 5 Ocak 1911.

KALEM, Nr. 108, 30 Kânunievvel 1326/ 12 Ocak 1911.

KOESTLER, Arthur. (1997). *Mizah Yaratma Eylemi*. (Çev. Sevinç Kabakçioğlu, Özcan Kabakçioğlu) İstanbul: İris Yayıncılık.

KUTLU, Şemsettin. (1955). “Meşrutiyet Devrinde Mizah Gazeteleri”. *Hiciv ve Mizah Edebiyatı Antolojisi* içinde. (41-43). İstanbul: Milliyet Dağıtım.

MORREALL, John. (1997). *Gülmeyi Ciddiye Almak*. (Çev. Kubilay Aysevener, Şenay Soyer) İstanbul: İris Yayıncılık.

TEVETOĞLU, Fethi. (1988). “Türk Edebiyatında Takma Adlar”, *Kardelen*, Nr. 9.

UZUN, Mustafa. (1993). “Dahhâk”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* içinde. (409). <http://www.islamansiklopedisi.info>. (Erişim tarihi: 30.03.2018).